

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “สื่อโทรทัศน์กับการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน” ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงลักษณะการใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของหน่วยงานภาครัฐ ไปสู่ประชาชนเพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพที่ดีอันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน และเพื่อทราบถึงลักษณะประเด็นเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ปรากฏอยู่ในรายการโทรทัศน์ต่างๆ ว่าได้มีการนำเสนอประเด็นเนื้อหาใดบ้าง และมีวิธีการนำเสนออย่างไร

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูล 2 ประเภท คือ 1) จากแหล่งข้อมูลประเภทเอกสาร ได้แก่ ผังรายการโทรทัศน์ของสถานีโทรทัศน์ช่องต่างๆ, และเอกสารแนะนำรายการจากหน่วยงานผู้ผลิตรายการ 2) แหล่งข้อมูลประเภทเทปบันทึกภาพรายการโทรทัศน์ของหน่วยงานภาครัฐ โดยใช้แนวคิดทฤษฎีประกอบการวิเคราะห์วิจัย ได้แก่ 1) เกี่ยวกับบทบาทของสื่อมวลชนในการทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารไปสู่ประชาชน (Mediated Role) 2) แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทของการสื่อสารเพื่อการพัฒนา 3) แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) 4) แนวคิดเกี่ยวกับการจำแนกประเภท รูปแบบ และเนื้อหารายการโทรทัศน์ 5) แนวความคิดเกี่ยวกับการกำหนดวาระข่าวสาร (Agenda Setting) 6)งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากผลการศึกษารายการโทรทัศน์ของหน่วยงานภาครัฐจำนวน 9 รายการ ซึ่งเป็นของหน่วยงานที่มีภารกิจหน้าที่ที่เกี่ยวข้องต่อการส่งเสริมการพัฒนาประเทศในด้านการพัฒนาคน การพัฒนาสังคม และการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ซึ่งในกรอบแนวคิดของการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้กำหนดถึงสาระสำคัญของการพัฒนาแต่ละด้านไว้ดังนี้

1. คนที่พัฒนา คือ บุคคลหรือประชาชนแต่ละคนมีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ มีสติปัญญาและไหวพริบ กล่าวคือ มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ สามารถดูแลและป้องกันตนเองจากโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม เป็นบุคคลที่ถึงพร้อมด้วยสติปัญญา คิดเป็น ทำ

เป็น สามารถเรียนรู้ และแก้ไขปัญหาได้ด้วยตัวเอง สามารถพึ่งพาตนเอง นำพาตนเองไปสู่ความเจริญได้ด้วยคุณธรรมจริยธรรม สำนึกดี มีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น รวมถึงต่อสาธารณะ

2. สังคมที่พัฒนา เริ่มจากสถาบันครอบครัวที่มีความเข้มแข็ง สังคมมีความเท่าเทียมกัน มีความเอื้ออาทร เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ มีความสามัคคี มีความสมานฉันท์ มีสภาพแวดล้อมของชุมชนที่น่าอยู่อาศัย มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีบรรยากาศทางวัฒนธรรมไทย ระบบการเมืองโปร่งใส เป็นประชาธิปไตย เป็นที่พึงของประชาชนได้

3. เศรษฐกิจที่พัฒนา กล่าวคือ สภาพเศรษฐกิจการเงินของประเทศมีเสถียรภาพมั่นคง ประชาชนมีงานทำ มีรายได้ รวมถึงในภาคธุรกิจก็มีมีศักยภาพทางการแข่งขันในเวทีสากล

4. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ได้รับการฟื้นฟูจนมีความสมบูรณ์ทั้งป่าไม้ แม่น้ำ แร่ธาตุ และพลังงาน

และจากการวิเคราะห์วิจัยถึงบทบาทของหน่วยงานภาครัฐในฐานะที่เป็นผู้ที่มีเจตน์จำนงค์ที่จะทำการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร (Advocate) ว่าภาพรวมของการใช้สื่อโทรทัศน์ของหน่วยงานต่างๆ ได้มีการใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนไปในลักษณะใดเป็นสำคัญ และเนื้อหาข้อมูลข่าวสารที่ได้้นำเผยแพร่ออกไปมีความสอดคล้องกับพันธกิจหน้าที่ในประเด็นเนื้อหาใดเป็นสำคัญ ซึ่งพบว่าในจำนวนรายการกลุ่มตัวอย่างจำนวน 9 รายการ ได้พบลักษณะร่วมของประเด็นเนื้อหาในด้านต่างๆ ดังนี้

ลักษณะการใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารไปสู่ประชาชน

จากการวิเคราะห์ถึงลักษณะของการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนของหน่วยงานทั้งหมดพบว่ามีลักษณะการนำเสนอข้อมูลข่าวสารผ่านช่องทางสื่อรายการโทรทัศน์ในรูปแบบรายการสารคดี สปอศ โฆษณาประชาสัมพันธ์ รายการสัมภาษณ์ รายการรูปแบบวาไรตี้ รายการสด รายการสารคดีทดลอง รายการพูดคุย รายการอภิปราย รายการสนทนา รายการข่าว เรียงตามลำดับ โดยพบว่าข้อมูลข่าวสารที่ได้รับการเผยแพร่ปรากฏอยู่ที่ช่อง 11 มากที่สุด รวม 55 รายการ โดยมีปรากฏรูปแบบรายการทุกประเภทยกเว้นรายการประเภทสารคดีทดลอง ทั้งนี้เนื่องจากช่อง 11 เป็นสื่อโทรทัศน์ของภาครัฐและมีพันธกิจหน้าที่ในการให้บริการแก่หน่วยงานภาครัฐเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในด้านพันธกิจ นโยบาย และวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาทางสังคม เหตุนี้เมื่อหน่วยงานใดที่มีแผนงานด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ สื่อโทรทัศน์ช่อง 11 ก็จะเป็นสื่อหลักที่ต้องคำนึงถึง ประกอบกับการนำเสนอเนื้อหาข้อมูลข่าวสารในสื่อ

โทรทัศน์ช่องพาณิชย์หรือของเอกชน ต้องใช้งบประมาณค่อนข้างสูงจึงทำให้หน่วยงานภาครัฐส่วนใหญ่ประสบปัญหาในการใช้ช่องทางสื่อพาณิชย์ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของหน่วยงาน

ในขณะที่การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในช่องสถานีของภาครัฐอื่น อาทิ สถานีโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5 พบรายการออกอากาศรวม 12 รายการ โดยปรากฏรูปแบบรายการสารคดีสั้น และสปอตโฆษณาประชาสัมพันธ์ สถานีโทรทัศน์ช่อง 9 อสมท. พบรายการออกอากาศรวม 20 รายการ โดยปรากฏรูปแบบรายการประเภทสารคดีทดลอง และรายการประเภทสปอตโฆษณาประชาสัมพันธ์

สำหรับการนำเสนอข้อมูลข่าวสารในช่องสถานีเชิงพาณิชย์ พบว่าสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 ได้มีรายการออกอากาศรวม 13 รายการ โดยปรากฏรายการประเภทสารคดีสั้น และรายการประเภทสปอตโฆษณา สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7 พบรายการออกอากาศรวม 19 รายการ โดยมีรูปแบบรายการนำเสนอเป็นแบบสารคดีสั้น และสปอตโฆษณาประชาสัมพันธ์ และสถานีโทรทัศน์ไอทีวี พบรายการออกอากาศรวม 14 รายการ ปรากฏรูปแบบรายการสารคดีและรายการประเภทสปอตโฆษณาประชาสัมพันธ์

ดังนั้นเมื่อนำทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนในฐานะตัวกลางในการเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารมาพิจารณาประกอบกับผลการวิจัยเกี่ยวกับลักษณะของการใช้สื่อโทรทัศน์ของหน่วยงานภาครัฐในครั้งนี้จึงพิสูจน์ได้ว่าสื่อมวลชนก็ยังคงเป็นเสมือนเครื่องมือของบุคคล กลุ่มคน และสถาบันซึ่งเป็นผู้ส่งสารอย่างมีความมุ่งหมาย โดยใช้สื่อเป็นช่องทางในการเข้าถึงสาธารณชนหรือกลุ่มคนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย เพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ ทั้งในเรื่องการเมืองการปกครอง ศาสนา การโฆษณา ประชาสัมพันธ์ต่างๆ ฯลฯ ที่อาจถือได้ว่าสื่อมวลชนไม่ได้ทำงานอย่างเป็นอิสระอย่างแท้จริงในสังคม แต่จะถูกกำหนดบทบาทหน้าที่โดยสถาบันต่างๆ ที่มีความมุ่งหวังในการใช้สื่อมวลชนเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้เกิดผลแก่ตัวเอง กล่าวคือ หน่วยงานภาครัฐได้ใช้สื่อโทรทัศน์ในการเป็นช่องทางเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่ได้มีการกำหนดรูปแบบเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของรายการมาแล้ว ดังนั้นการนำเสนอเนื้อหาข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่สื่อโทรทัศน์ไม่ได้มีส่วนร่วมในการผลิตเพื่อนำเสนอตั้งแต่ต้น และได้มีการนำเสนอเผยแพร่ออกไปสู่ประชาชน ดังนั้นบทบาทที่เกิดขึ้นจึงเปรียบเสมือนการแสดงบทบาทของสื่อตามการกำหนดมาจากสถาบันอื่นๆ

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีของ Westley and McLean ที่ได้กล่าวไว้ว่า ในกระบวนการสื่อสารแบบสองทางที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอเรื่องจริงมักพบกับความยุ่งยากเสมอ เนื่องจากสื่อมวลชนมักไม่อิสระที่จะดำเนินงาน แต่จะถูกชักนำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดย

สถาบันต่างๆ ที่มีผลประโยชน์ของตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้องในเรื่องนั้นๆ จึงทำให้ “ความเป็นจริง” บางประการถูกละเลยไป แม้สื่อจะเป็นสถาบันที่มีเป้าหมายเป็นของตัวเอง มีกฎเกณฑ์และมีระบบควบคุมเป็นขั้นตอน แต่เป้าหมายของสื่อไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับเป้าหมายเบื้องต้นของสังคม หรือแม้แต่ในบางส่วนที่ต้องถ่ายทอด “ความเป็นจริง” ในเรื่องที่น่าเสนอ

ประเด็นเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ได้สื่อสารผ่านทางรายการโทรทัศน์

ในด้านของประเด็นเนื้อหารายการพบว่าลักษณะร่วมที่สำคัญของประเด็นเนื้อหาที่พบในหลายๆ รายการเกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนยั่งยืนมาเป็นกรอบในการพิจารณาประเด็นเนื้อหาที่ได้รับการถ่ายทอดออกมาสู่ประชาชนซึ่งโดยสาระสำคัญของการพัฒนาตนเองดังกล่าวนั้นก็คือ

1. ประเด็นด้านการพึ่งพาตนเอง คือ การมีชีวิตอยู่อย่างรับผิดชอบต่อตนเอง ทั้งในเรื่องของการศึกษาหาความรู้ การดูแลสุขภาพร่างกาย การประกอบอาชีพต่างๆ การกระทำสิ่งใดๆ ที่จะทำให้เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น โดยลดการพึ่งพาบุคคล หรือสิ่งแวดล้อม ซึ่งประเด็นของการพึ่งพาตนเองดังกล่าวนี้ มักได้รับการนำเสนอควบคู่ไปกับแนวความคิดของการมีชีวิตอยู่แบบเศรษฐกิจพอเพียง
2. การมีชีวิตอยู่แบบเศรษฐกิจพอเพียง คือ การใช้ชีวิตอย่างพอดีต่อความรู้ ความสามารถ และเต็มศักยภาพของตนเอง ที่จะนำพาตนเองไปสู่สภาวะที่ดี
3. คุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ รากเหง้าทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาเป็นระยะเวลายาวนานจากรุ่นสู่รุ่น เป็นวิถีชีวิตที่กำลังเลือนหายไป ซึ่งคนรุ่นใหม่ควรหันมาใส่ใจ และให้คุณค่าต่อภูมิปัญญาของชาติ
4. ความสามัคคีในชุมชน คือ การที่หน่วยงานภาครัฐพยายามชี้นำชุมชนให้เห็นถึงประโยชน์และข้อดีของการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เพื่อที่จะสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้สามารถต่อสู้แข่งขันทางเศรษฐกิจ เพื่อให้ดำรงอยู่ท่ามกลางภาวะทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ได้
5. คุณธรรมจริยธรรมบุคคลและชุมชน คือ การที่บุคคลและสมาชิกในชุมชนเป็นคนที่มีความซื่อสัตย์ถึงด้านคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสำนึกและตระหนักถึงการทำความดี ความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เบียดเบียนใคร และไม่เห็นแก่ตัว

ซึ่งจากลักษณะร่วมของเนื้อหาทั้ง 4 ประการดังกล่าวข้างต้น พบว่าล้วนเป็นประเด็นสาระของการพัฒนาที่ยั่งยืนตามที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมได้ให้กรอบแนวคิดไว้ ซึ่งพอจะ

สรุปได้ว่าเนื้อหาข้อมูลข่าวสารที่พบในสื่อโทรทัศน์ นั้นมีเนื้อหาในทิศทางที่จะช่วยเสริมสร้างการพัฒนาตนเองอย่างยั่งยืนไปสู่ประชาชนได้

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต

เนื่องจากการวิจัยเรื่อง "สื่อโทรทัศน์กับการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน" นี้เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นไปในด้านการใช้สื่อโทรทัศน์ ลักษณะของการใช้สื่อของหน่วยงานภาครัฐที่มีพันธกิจหน้าที่ตอบสนองการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ซึ่งจะทราบได้เพียงลักษณะการใช้สื่อ และรวมถึงลักษณะของเนื้อหาประเด็นหลักที่แต่ละหน่วยงานได้นำเสนอออกไป ซึ่งงานวิจัยนี้ไม่ได้ครอบคลุมถึงเรื่องประสิทธิภาพของประเด็นเนื้อหาที่นำเสนอ จึงเห็นควรจะมีการศึกษาในเรื่องที่เกี่ยวกับประสิทธิภาพของเนื้อหาที่จะก่อให้เกิดผลต่อทัศนคติและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้รับสาร ด้วยก็จำทำให้เห็นภาพของกระบวนการและประสิทธิภาพของการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น